

CONNECT! Brief

Neviditeľné ženy naspodku svetových dodávateľských reťazcov

„Mnohé kúsky vo vašom šatníku možno vyrobili domáci pracovníci – topánky ušili ženy z východnej Európy, blúzky vyšívali doma v Indii, a pančuchy možno zabalili domáci pracovníci vo Veľkej Británii“¹.

„V dnešnej globálnej ekonomike neexistujú žiadna väčšia vzdialenosť – či už fyzická alebo psychologická – než je nerovnováha týkajúca sa moci, príjmov a životného štýlu, medzi ženou, ktorá vo svojom dome v Pakistane šije oblečenie pre značkového predajcu v Európe alebo Severnej Amerike a generálnym riaditeľom tejto korporácie.“²

Progress of the World's Women 2005: 61

Domacia práca v globálnom dodávateľskom reťazci je realita, ktorú si už viac osvietení korporatívny svet nemôže dovoliť prehliadať – minimálne preto, že jej podiel stále rastie³. Mnohí predajcovia, či už o tom vedia alebo nie, majú vo svojich dodávateľských reťazcoch aj domácich pracovníkov. Až 300 miliónov ľudí, z ktorých drvivú väčšinu tvoria ženy, vykonáva v rozvojových krajinách platenú prácu doma. Odhaduje sa, že v samotnej Indii je 30 miliónov domácich pracovníkov⁴. Podľa odhadov je dokonca v Spojenom kráľovstve približne jeden milión domácich pracovníkov⁵. Existujú dôkazy aj o domácej práci v strednej a východnej Európe, v krajinách ako sú Česká republika, Srbsko, Litva a Bulharsko⁶.

¹ Labour Behind the Label, webová stránka <http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns/itemlist/category/257-lcuf-home-working>

² Chen, M., Vanek, J., Lund, F., Heintz, J., with Jhabvala, R and Bonner, C. (2005) 'Women, Work and Poverty', Progress of the World's Women: UNIFEM

³ Labour Behind the Label, webová stránka <http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns/itemlist/category/257-lcuf-home-working>

⁴ Ethical Trading Initiative, ETI homemaker guidelines: recommendations for working with homeworkers : <http://www.ethicaltrade.org/sites/default/files/resources/ETI%20Homemaker%20guidelines,%20ENG.pdf>

⁵ Ibid

⁶ Ibid

⁷ Labour Behind the Label, webová stránka <http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns/itemlist/category/257-lcuf-home-working>

Kto sú domáci pracovníci?

Domácich pracovníkov zvyčajne tvoria ženy, ktoré vo svojich domovoch, prípadne v malých dielňach, ojedinele na formálnych pracoviskách ako sú továrne vykonávajú náročnú prácu.

Môže ísť o vyšívanie a tkanie, výrobu kožených topánok alebo odevov, viazanie lán či napríklad vylupovanie kešu orechov. Niektorí domáci pracovníci vyrábajú produkty, ktoré na miestnom trhu aj sami predávajú. Iní sú súčasťou globálnych dodávateľských reťazcov - vyrábajú tovar pre sprostredkovateľa alebo subdodávateľa – agenta v dodávateľskom reťazci. Len málokedy sú naviazaní priamo na hlavného dodávateľa. Platení sú podľa počtu kusov⁸ – dostávajú napríklad fixnú sumu napríklad za každý vyšitý odev.

Tento text sa týka hlavne domácich pracovníkov, ktorí sú súčasťou globálneho dodávateľského reťazca odevného priemyslu: žien, ktoré vyšívajú a zdobia oblečenie a doplnky, ktoré končia na hlavných nákupných mólach Európy.

V čom je problém?

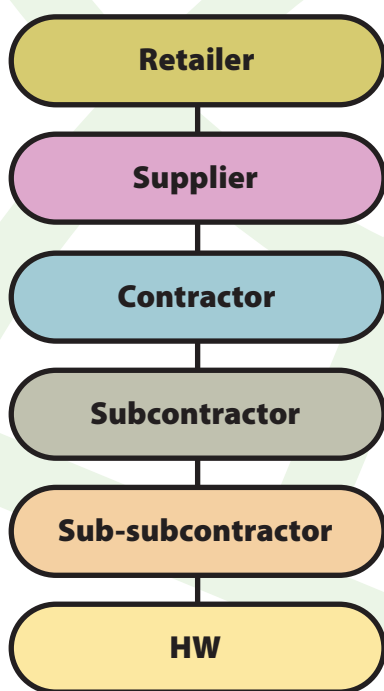
Celosvetovo pravdepodobne pracuje v v neformálnej ekonomike viac žien než mužov. Zárobky v nej sú najnižšie a práca je najťažšia⁹. Oproti ostatným neformálnym prácam má však domáca práca isté výhody. Je pre ženy bezpečnejšia v porovnaní s prácou mimo domova a môže byť jedinou pracovnou príležitosťou v kultúrach, v ktorých je mobilita žien obmedzená.

Zároveň je práca doma flexibilnejšia ako iné druhy práce, vďaka čomu môžu ženy spojiť zarabanie peňazí so starostlivosťou o rodinu a domácimi prácami. Najdôležitejšie je však to, že to neraz býva jedinou reálnou možnosťou, vďaka ktorej si môžu zarobiť.

Zároveň však nesie vysoké riziko možného vykorisťovania žien. Toto riziko je pri domácich pracovníkoch dokonca vyššie ako u iných pracovníkov v odevnom priemysle, ako sú napríklad továrenskí pracovníci¹⁰. Môže za to absencia zákonnej úpravy, ktorá by upravovala ich postavenie, absencia ktorá je napriek ich relatívne vysokému počtu realitou len v malom počte krajín. Znamená to, že nemajú ani nárok ani na základné sociálne zabezpečenie podobné tomu, aké majú zamestnanci či nejakú formu podpory.

Domáci pracovníci sú do veľkej miery neviditeľní – je to pracovná sila izolovaná v suteréne dodávateľského reťazca, ďaleko od predajcov veľkých značiek na inej strane planéty. Ako ukazuje schéma, dodávateľský reťazec môže byť dlhý a zložitý, s množstvom sprostredkovateľov medzi predajcami a pracovníčkami v spodnej časti reťazca. To znižuje finančnú čiastku, ktorá sa od vrcholu reťazca dostane k domácim pracovníkom. Zároveň sa tak znižuje ich vyjednávací sila pri jednaniach o lepšiu mzdu a pracovné podmienky, keďže väčšinou sú v kontakte len so subdodávateľmi, a nie s hlavným dodávateľom. Sotva tak vedia, kto je zodpovedný za ich mzdu a podmienky. Podobne, ale v opačnom garde, predajcovia často nevedia, kto pracuje na ich produktoch, ani veľa toho nevedia ani o podmienkach, v ktorých domáci pracovníci pracujú.

Keďže sú domáci pracovníci izolovaní od ostatných žien vykonávajúcich rovnaký druh práce, je pre nich veľmi ťažké zorganizovať sa a dožadovať sa svojich práv. V dôsledku toho sú ich mzdy nízke, nepravidelné a často meškajú. Domáci pracovníci sú zvyčajne platení od kusu, obyčajne dostávajú menej ako 10 percent konečnej predajnej ceny produktu, ktorý vyrobili¹⁰. Ba čo viac, výrobné náklady, ako sú šijacie stroje, ihly a elektrická energia znášajú. Pracovné zaťaženie je pritom nepredvídateľné, objem sa mení z týždňa na týždeň a závisí od sezóny. V dôsledku toho existujú obdobia veľmi nízkych alebo žiadnych príjmov, po ktorých nasledujú obdobia veľmi dlhej pracovnej doby potrebnej k splneniu náročných konečných termínov. Ak ktosi objednávky náhle zruší, domáci pracovníci majú len obmedzené možnosti na prijatie opatrení¹¹.

⁸ Ethical Trading Initiative, ETI homeworkeer guidelines: recommendations for working with homeworkeers:

<http://www.ethicaltrade.org/sites/default/files/resources/ETI%20Homeworkeer%20guidelines,%20ENG.pdf>, p11

⁹ Chen, M., Vanek, J., Lund, F., Heintz, J., with Jhabvala, R and Bonner, C. (2005) 'Women, Work and Poverty', Progress of the World's Women: UNIFEM

¹⁰ Ethical Trading Initiative (2010) Homeworkeer Briefing

¹¹ <http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns/itemlist/category/257-1cuf-home-working>

Domáci pracovníci sú do veľkej miery neviditeľní – je to pracovná sila izolovaná v suteréne dodávateľského reťazca, ďaleko od predajcov veľkých značiek na inej strane planéty. Ako ukazuje schéma, dodávateľský reťazec môže byť dlhý a zložitý, s množstvom sprostredkovateľov medzi predajcami a pracovníčkami v spodnej časti reťazca. To znižuje finančnú čiastku, ktorá sa od vrcholu reťazca dostane k domácim pracovníkom. Zároveň sa tak znižuje ich vyjednávací sila pri jednaniach o lepšom zárobku a pracovných podmienkach, keďže väčšinou sú v kontakte len so subdodávateľmi, a nie s hlavným dodávateľom. Sotva tak vedia, kto je zodpovedný za ich zárobok a podmienky. Podobne, ale v opačnom garde, predajcovia často nevedia, kto pracuje na ich produktoch, ani veľa toho nevedia ani o podmienkach, v ktorých domáci pracovníci pracujú.

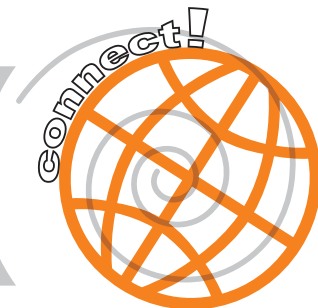
Mária - domáca pracovníčka s biednymi možnosťami.

Mária šije vystrihnuté diely oblečenia do ich hotovej podoby u seba doma na priemyselnom šijacom stroji. Pracuje pre miestneho sprostredkovateľa, ktorý jej prináša materiál a chodí pre hotové oblečenie. Sprostredkovateľ jej platí podľa počtu kusov.

Mariina práca je nepravidelná. V istých obdobiach môže byť veľmi náročná. Vtedy pracuje aj 75 hodín týždenne. Všetka takáto práca je platená vždy podľa počtu kusov. Nedostáva žiadne príplatky za nadčasy, plat za dovolenku ani platenú dovolenku. Jej zamestnávateľ ju považuje za samostatného dodávateľa, takže z jej mzdy nezráža dane ani príspevky na sociálne poistenie. Mária sa teraz teší, lebo dostane svoju výplatu v plnej výške, vie však, že neskôr vo svojom živote nedostane celkom nič. Dodávateľ jej povedal, že zákony o minimálnej mzde pre ňu neplatia. Hoci sa nedávno dozvedela, že to nie je pravda, vie, že vyššiu mzdu dostávať nemôže, pretože takých žien, žien ktoré sú pripravené pracovať za to málo, čo môžu dostať, je veľa.

Máriin manžel je pomocný robotník. Príležitostne dostáva prácu na mesiac alebo viac na stavbe. Pracuje vždy, keď môže. Jeho príjmy sú však veľmi rôznorodé. Niekedy pre zvýšenie rodinných príjmov Mária necháva svoju 10-ročnú dcéru doma namiesto toho, aby šla do školy, a malá jej pomáha. Dievča prišívá gombíky, potom žehlí a prehýba hotové oblečenie. Zároveň sa stará o svojho dvojročného brata a štvorročnú sestru. Vďaka tomu sa Maria môže sústrediť na šitie na stroji a zvyšovať objem výroby.

Mariin príbeh je zostavený z viacerých zdrojov vrátane Yanz a i. 1999; ILO 1995, 1996; and Wilson 1993. (McCormick, D. & Schmitz, H. 2001: 13)

Prijímanie opatrení - Ako zabezpečiť lepší život pre domácich pracovníkov?

Domáci pracovníci si zaslúžia dobré pracovné podmienky. Potrebujú alebo požadujú:

- uznanie domácich pracovníkov ako zamestnancov
- pravidelnú prácu
- náležitú pracovnú dobu
- lepšie mzdy – ‘existenčné minimum’
- základnú sociálnu ochranu, najmä v oblasti ochrany zdravia, materstva a staroby
- uznanie svojho práva na organizovanie sa.

Mnoho z týchto požiadaviek je významným aspektom Dohody o domácej práci Medzinárodnej organizácie práce, prijatej v roku 1996. Táto dohoda určuje, že s domácimi pracovníkmi má byť zaobchádzané rovnako ako s inými pracovníkmi a stanovuje minimálne štandardy pre ich zamestnávanie. Zároveň poskytuje právny rámec pre rôzne spôsoby, akými by domáci pracovníci mali byť chránení, a požaduje, aby vlády prijali a implementovali národnú politiku o domácej práci. Bohužiaľ, dodnes sa k tejto dohode pridalo len Írsko, Holandsko, Fínsko a Albánsko.

Dôležitú úlohu v tejto oblasti zohrávajú aj obchodné spoločnosti. So správnym prístupom môžu spoločnosti regulovať domácu prácu tak, aby napĺňali medzinárodné pracovné štandardy a naďalej poskytovali prácu, ktorá vyslobodí ženy a ich rodiny z chudoby, bez toho aby utrpela ich konkurencieschopnosť. Neprijatie opatrení na zlepšenie mzdových a iných podmienok domácich pracovníkov môže tiež veľmi poškodiť reputáciu a verejný imidž spoločností. V súčasnosti čoraz menej a menej európskych a amerických spoločností nemá žiadnu politiku podpory a ochrany domácich pracovníkov v ich dodávateľských reťazcoch.

¹² http://www.wiego.org/publications/FactSheets/WIEGO_HomeBased_Workers.pdf

¹³ Chen, M., Vanek, J., Lund, F., Heintz, J., with Jhabvala, R and Bonner, C. (2005) 'Women, Work and Poverty', Progress of the World's Women: UNIFEM

¹⁴ McCormick, D and Schmitz, H. (2001) Manual for Value Chain Research on Homeworkers in the Garment Industry, Institute of Development Studies, Sussex

¹⁵ Pozri, napríklad, webovú stránku Labour Behind the Label <http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns/itemlist/category/257-lcuf-home-working>

Zoskupenie pracovníkov a kupujúcich v Dillí

Po celom svete existujú inovatívne iniciatívy, ktoré sa pre domácich pracovníkov snažia zabezpečiť lepšie podmienky. Zaujímavý model používa Asociácia žien - podnikateliek (Self Employed Women's Association, SEWA), odborové hnutie chudobných pracovníčok – podnikateliek v Indii.

V roku 2006 SEWA zriadila stredisko pre vyšívanie v Dillí, ktorého cieľom je podpora domácich pracovníčok. Prepojením spoločností a dodávateľov priamo s pracovníkmi SEWA sa jej podarilo eliminovať úroveň sprostredkovateľov. Namiesto toho SEWA rokuje v mene svojich členiek o sadzbách za kus a dodacích lehotách priamo s vývozcami, čím zabezpečuje pravidelnú prácu za slušnú cenu.

„Teraz si uvedomujem chamtivosť subdodávateľov. Vždy som vedela, že nie som dobre zaplatená, no nikdy som nemala odvahu s nimi vyjednávať.“

Poonam, domáca pracovníčka a členka SEWA, október 2008

Stredisko pre vyšívanie zároveň zabezpečuje vybavenie a materiály, ako aj spoločenské priestory, v ktorých sa ženy môžu stretávať a školiť, organizovať a socializovať – čo je ohromná príležitosť pre ženy, ktoré inak sotva opustia svoje domovy. Finančné služby (sporenie, úvery, poistenie), školenia zručností a školenia o organizovaní a projektovom manažmente, sú pre ženy dostupné tiež. Tie si tak zlepšujú zručnosti a zvyšujú svoje príjmy. Tento model už získal medzinárodné uznanie a stredisko má niekoľko priamych objednávok zo spoločností vrátane Tesco, New Look a Monsoon. A v dôsledku toho sa životy žien menia.

Farida je výšivkárka a pracuje doma v Dillí v Indii. Je členkou Asociácie žien - podnikateliek

„Môj manžel je robotník, máme spolu štyri malé deti. Bola som jednou z prvých členiek strediska už v roku 2005. Zhotovujem výšivky a šijem. Vyšívam už od svojich 12 rokov. Odkedy som sa stala členkou strediska, dostávam pravidelnú a lepšie platenú prácu. Dostávam dvojnásobok toho, čo som zvykla predtým, pretože ma už neplatia sprostredkovatelia. Zároveň som začala šetriť. Ušetrila som už 15000 rupií, ktoré poslúžia na vzdelanie mojich detí. Už dnes si môžem dovoliť dvom z nich štátnu školu. Môj manžel sa na mňa zvykol hnevať za to, že som šla do strediska, ale teraz sa veľmi teší a podporuje ma, najmä preto, že zarábam viac ako on! Naozaj sa z práce a stretávania v stredisku teším, chodím tam každý deň. Veľa som sa naučila, moja sebadôvera narástla. Teraz chodím na medzi ľudí, stretávam sa s inými ženami v našej komunite – predtým som bola veľmi izolovaná a nedokázala som vyjsť z domu.“

Aashma tiež pracuje zo svojho domu v Dillí.

Je členkou SEWA

„Mám 19 rokov a som členkou strediska len čosi vyše roka. Chodila som do školy len do svojich desiatich rokov. Odvtedy, ako som presvedčila svojich rodičov, aby mi dovolili chodiť do strediska, dokážem zapadnúť a baviť sa so ženami v komunite. Nedávno moju mamu presvedčila iná žena v stredisku, aby ma pustila naspäť do školy, aby som mohla pokračovať v štúdiu. Teraz sa venujem vyšívaniu zhruba 2-3 hodiny denne a zvyšok dňa sa učím. Chodím do strediska každý deň a ušetrím všetko, čo zarobím. Mama mi dovolila pokračovať v štúdiu, chcem sa stať učiteľkou.“

Iniciatíva Etické oblečenie v Austrálii

Inovatívny prístup predstavuje iniciatíva Ethical Clothing (v minulosti iniciatíva 'No Sweat') v Austrálii. Nabáda predajcov a dodávateľov, aby podpísali dohodu s Úniou pre textilné oblečenie a obuv Austrálie, ktorá im bude garantovať, že domáci pracovníci vyrábajúci tovar, ktorý predávajú, dostanú balík pozostávajúci z adekvátnej mzdy a sociálnych benefítov. Predajcovia a dodávatelia, ktorí ju podpíšu, dostanú licenciu na uvádzanie štítku o etickom obchodovaní na svojich produktoch. Táto iniciatíva zvýšila povedomie u spotrebiteľov o problémoch domácich pracovníkov.

Aké opatrenia sú potrebné, aby etické praktiky týkajúce sa domácich pracovníkov boli implementované vo svetových dodávateľských reťazcoch?

Predajcovia a dodávatelia by mali priznať, že domáci pracovníci zohrávajú vedúcu úlohu vo výrobe odevov pre medzinárodné trhy. Spoločnosti by mali vytvoriť a prijať politiky týkajúce sa domácich pracovníkoch, čím by ukázali, že uznávajú hodnoty, ktoré domáci pracovníci vytvárajú a mali by sa verejne zaviazat' zlepšovať ich pracovné podmienky. Zároveň by mali zaviesť medzinárodné dohodnuté pracovné normy.

Spotrebiteľia by mali klásť otázky o oblečení, ktoré si kupujú, vyvolávať tlak na obchodné spoločnosti, aby boli zodpovedné za podmienky pracovníkov a tí, ktorí sú znalí problematiky by mali ostatných spotrebiteľov informovať o etickom nakupovaní.

Vlády by mali ratifikovať a implementovať Dohodu o domácej práci Medzinárodnej organizácie práce a schváliť národnú politiku o domácej práci, vrátane podpory iniciatív etického obchodovania, ako sú napríklad iniciatívy uvádzané vyššie.

Agentúry pre rozvojovú spoluprácu by mali určiť slušné zamestnávanie pre ženy a mužov ako jeden zo svojich kľúčových rozvojových cieľov a ako hlavný krok pre dosiahnutie prvého Miléniového rozvojového cieľa, ktorým je odstránenie chudoby. Agentúry by mali predovšetkým poskytovať vyššiu podporu organizáciám, ktoré zastupujú ženy pracujúce na neformálnom pracovnom trhu a podporujú ich, aby si boli vedomé svojich práv a domáhali sa ich.

Tento text vznikol s podporou Európskej komisie.
Reprezentuje výlučne názory autorov, donor
nezodpovedá za akékoľvek použitie informácií
v ňom obsiahnutých